

KÖNYVEK, FÜZETEK, FOLYÓIRATOK.

Ha figyelemmel kísérjük a könyvnyomdászat jelenlegi termékeit, azt fogjuk tapasztalni, hogy a mennyire az accidenziák terén lépést tartunk a jelenkor vívmányaival, addig a könyvek, füzetek vagy folyóiratok előállításánál jórésztben épp ott vagyunk, a hol évtizedekkel ezelőtt voltunk.

Míg az accidenziák előállítása körül látjuk és tapasztaljuk az igyekezetet a korról való haladásra, ki a német, ki az amerikai jelleget és iskolát találván követésre méltónak, és e versengésben nemcsak egymást akarják fölülmulni accidenz-szedőink, de egyuttal meg akarják mutatni azt is, hogy nem vagyunk e téren hátrább a nyomdász-cultura régibb államainál; addig viszont a könyvek, füzetek és folyóiratoknak előállításánál nem tapasztaljuk ugyanazt a haladást tanúsító igyekezetet. — A régi megszokott chablon szerint rakunk betűre betűt, sorra sort és kész az oldal.

Igen kevés nyomda az, hol a könyv-(Werk-)szedés a szigorú beosztás, számítás és a betűk jellegének következetes betartása mellett történik.

Van-e nyomdász-szempontról szebb, mint a mikor egy könyvet fölütünk s azt lapozgatván, az egyszerű, csinos, tiszta és egyenletes beosztása által figyelmünket megragadja. Pedig e solid munkához nem kell nagy tudomány, nem kell a különféle keretek tanulmányozása; egy kis számítás, némi ízlés és jóakarát s a kitűzött cél el van érve. Eleinte kissé nehezen megy a munka, mert a művek természetéhez képest nem egy akadályt kell leküzdeni, de lassan-lassan belejövünk és később már úgy megszokjuk ezt a rendszerető munkát, mintha mindig ez elvek szerint dolgoztunk volna.

Egy könyvben, legyen az díszmű vagy akármilyen közönséges munka, az oldalaknak egyenlőknek kell lenni. Nem szabad előfordulni annak, hogy egyik-másik oldalon több vagy kevesebb sor legyen, csupán azért, hogy a következő oldal elejére fattyúsról ne kerüljön. Fáradságot kell venni magunknak és egy kimenetsor behozása vagy kikergetés által a bajon segíteni.

De tartsunk sorrendet és kezdjük az elején.

Ha egy könyvhez való kéziratot kapunk a kezünkbe, tisztába kell jönnünk először aziránt, hogy minő betűfajból legyen az szedve, milyen széles és milyen magas legyen a szedés alakja. A benne előforduló címek iránt is tájékozódunk kell, hogy mint vakcímek lesznek-e azok alkalmazva, vagy minden címmel új oldalt kezdünk, vagy pedig csak egyszerűen kis lineával választjuk el a címmel kezdődő szöveget a másiktól. Ez a könyv rendeltetésétől függ. Díszesebb műveknél vakcímeket szokás alkalmazni, sőt igen gyakran ilyeneket alkalmazunk is kell.

Tegyük most már föl, hogy szedünk egy művet garmondból ritkítva 22 cicero szélességben, az oldal-magasságot 40 ciceróra tervezzük; a lapszámot itt petitből vesszük, utána egy cicerót teszünk, az oldalra veszünk 38 ritkított garmond sort és a kész oldalra alól szintén egy cicerót teszünk. Ha most mindezt összeadjuk, rájöhethünk, hogy az oldal magassága nem lehet 40 cicero, mert így 40 és fél cicero, vagy pedig egy sorral kevesebbet teszünk az oldalra és akkor a magasság lesz 39 és fél cicero. Rájöhethünk továbbá arra is, hogy a számítás teljes mellőzéséből ered az, hogy aztán kénytelenek vagyunk a kimeneteknél még egy-két térszót beosztani, esetleg ritkított szedésnél ily helyeken a térszót kiszedegetni, mert sehogy sem megy ki ciceróra az oldal.

Az ilyen munka, szelíden szólva, absurdum!

Az oldalaknak egyenlőknek kell lenni. A hány sor van az egyiken, annyinak kell lenni a másikon; a mennyivel ritkítva vannak a sorok, ugyanannyinak kell lenni a kimenet után is, ha pedig tömör-(compress-)szedésből áll az oldal, akkor meg éppen nincs helye semmiféle térszónak és az esetleg mutatkozó fattyúsorok kikerülése végett akár egy fél ívet is újra kell tördelnünk, hogy munkánk szabályos legyen.

Hányszor előfordul az is, hogy egy oldalon nincsenek kimenetsorok és a beosztásra szánt térszót a szedő az oldalon fönt és lent osztja be, hogy az ciceróra menjen ki.

Az ily vizsátságok elkerülése végett első kötelességünk tehát kiszámítani azt, hogy a meghatározott alakra hány sor fér és csak aztán állapítani meg az oldalak pontos magasságát, akkor sohasem fog be-

általán a külön téző-beosztás haszontalan és elvetendő szükségessége.

Nincs az előírva sehol, hogy az oldal magasságának ciceróra kell kimenni. (Kivetelt csak a tablázatos szedés kepez, hogy a lineákat ne kelljen diribdarabokból összeállítani.) Az csak a könyvnyomdász általános számítási módszeren alapszik és ebből elvonhatunk s hozzátehetünk annyit, a mennyire szükségünk van.

A könyvek, füzetek vagy folyóiratok szedése egészen más elbírálás alá esik, mint a közönséges lapokéi. A szavak közötti egyenletes beosztás, a pontos elválasztás és az oldalak egyöntetű betartása fődolog az ily természetű munkáknál.

Ezekhez mindig szép metszésű és könnyen olvasható betűket vegyünk: a címeket pedig legjobb ugyanazon írásfaj 1—2 fokkal nagyobb versalásból esetleg currentjéből szedni. A főszóly arra fektetendő, hogy könyveknél és füzeteknél a címek mind egy írásnemből legyenek szedve, nem pedig mert az egyik cím hosszú, hát keskenyebb fajból veszszük; nem baj az, ha két sort ad is.

Folyóiratoknál már váltakozók lehetnek a címek, de azért a szöveghez vett betűk jellegének meg kell felelnök.

Nagy figyelemmel kell lenni a kezdő-oldalak egyforma behúzására is. Azok is mind egyöntetűen legyenek tartva, nehogy az egyik nyolcz, a másik tíz ciceróval legyen behúzva. Erre nézve legjobb azt a szabályt követni, hogy a kezdő-oldalak behúzása az oldalmagasság negyedrészenek feleljen meg.

Ha könyveknél vagy füzeteknél nem minden cím kezdő-oldal, vagyis ha egy oldalon több cím fordul

elő, a címek beosztását úgy kell eszközölnünk, hogy mindegyik cím az oldal sorainak egy bizonyos térségét foglalja el, nem pedig mindenütt csak gondolomra beosztani, míg az az oldalmagasságot eléri. Például, ha tömör garmond-szedésnél három sort számítunk címre és beosztásra, és pedig cicero a cím, egy cicerót elébe s egy fél cicerót utána, ez megfelel három garmond-sornak; negyed-petittel ritkított garmond-szedésnél már három cicerót és egy negyed-petitet kell számítanunk, miután a sor előtti térső is számítandó. Ily eljárás mellett a sorok mindig egymásra fognak esni, jobban mondva ez által érjük el a pontos registert.

Újabb időben szokás a lapszámokat az oldalon alól elhelyezni, ezt azonban csak bekerített oldalaknál tegyük; mert ha az oldalak nincsenek bekerítve és véletlenül az utolsó kimenetsor és e sort csak egy szó képezi, az ez által keletkezett nagy távolság igen sérti a szemet; de különben sincs semmi gyakorlati vagy szépiészeti indok, a mi e szokás helyessége mellett szólna.

Ha díszesebb műveknél a kezdő-oldalak homlok-díszszel lesznek ellátva, a cím a homlok-dísz és a szöveg közti tér közepére állítandó.

Az előforduló vakcímek inkább valamivel följebb, mint szorosán a középre helyezendők. Nyolczadrétnél két ciceróval többet kell adni alól, mint fölül, negyedrénél már 4—6 ciceróval is több adható.

Az ajánlási oldalt legczélszerűbb a műhöz használt írásnem cursiv betűiből szedni és az egészet mintegy középre állítani.

Az esetleg előforduló ábrákat is mindenkor a legpraktikusabban kell elhelyezni s azok inkább föl-

mint lefelé gravitáljanak, úgy hogy a szövegből 2—3 sorral mindig több legyen lent mint fönt. Különben legújabban már az ábrák hasábos műveknél az egyik hasábon fölül, a másikon pedig alól, vagy pedig a páros számú oldalon fönt s a páratlan oldalon lent helyeztetnek el. Ezeknél egyébiránt sokat határoz a clichék terjedelme is; a fősúlyt arra kell fektetnünk, hogy a szöveget ne kelljen sokféle szélességre tördelni, hanem úgy, hogy az a legkönnyebben legyen eszközölhető.

Igen sokszor tapasztalhatjuk azt, hogy folyóiratoknál, hol az oldalak kéthasábosan vannak tartva és az egyik hasábon fönt esetleg cím következik, a cím előtt némelyek 2—3 cicerót tesznek. Ez helytelen eljárás. Ily helyeken a cím elé semmivel sem szabad többet tenni, mint a mennyi a másik hasáb szövege előtt van. Különben is az oldalak mind élő-lapczimmal vannak ellátva és utánok rendszeren egy vaksort szoktunk tenni és az elegendő úgy a tompa sornak, mint a czimmal kezdődő szövegnek.

Nagyon gyakran előfordul, hogy a szöveg egyes részei csillaggal vannak egymástól elválasztva. Itt is különféle eljárást tapasztalunk. Leghelyesebb a csillagokat szorosán egymás mellé állítani és bizony ideje volna már azok alkalmazásánál leszokni arról a régi háztetőt ábrázoló csillagképletről, főkép ha széles alaknál némelyek 4—4 cicerót tesznek a csillagok közé. Egészen keskeny alaknál egy csillag mindig elegendő; ügyelni kell továbbá arra is, hogy a csillag a sorok közti tér közepére essék és lehetőleg három sornál több tért el ne foglaljon.

A könyvek és füzetek mindig egy írásfajból állítandók ki, míg a folyóiratok szövegbetűinek válto-

zatosaknak kell lenniök, miután azokban sokféle közlemény foglaltatik, mint pld. elbeszélések, rajzok, versek, színdarabok s az irodalom legkülönbözőbb válfajai, s a változatosság itt nagyon is jól esik a szemnek és kívánatos is; de azért ezeknél is, a mennyire lehet, a betűk általános jellege megőrzendő.

Igaz ugyan, hogy igen sok nyomda nincs úgy be rendezve, hogy erre tekintettel lehetne; ily helyeken tőlünk telhetőleg legalább is azon kell iparkodnunk, hogy munkánk mindenkor úgy a beosztás mint az egyébkénti szabatos kivitel dolgában a csín és egyöntetűség bélyegét hordja magán.

Gelberger Mihály.